

מילא קערה והקיפה פתילות לענין נר חנוכה

בשבת דף כג' ב' מבואר שאם כמה בני אדם הדליקו נרות חנוכה בקערה שהקיפה פתילות, אינם יוצאים ידי חובה כיון שהוא כמדורה, אא"כ כפה עליה כלי. והמשנה ברורה (סימן תרעא' ס"ק יג) כתב שדוקא אם כפה כלי ואח"כ הדליק יוצא ידי חובה, אבל אם הדליק ואח"כ כפה עליה כלי צריך לכבות, ולכסות בכלי, ואח"כ להדליק, כיון שהדלקה עושה מצוה, ובשעת הדלקה לא היה ראוי לקיום המצוה.

והקשה בספר טעמא דקרא מדוע זה שונה ממדליק במקום שיש רוח ודעתו לסגור הדלת שיוצא ידי חובתו, וגם כאן יספיק שבשעה שידליק יהיה דעתו לכפות הכלי.

ויש לתרץ שכאן דומה למי שהדליק בשעה שהיה רק קצת שמן והיה בדעתו להוסיף שמן שבזה לא יצא, כיון שבשעת הדלקה לא היה ראוי מצד עצמו לדלוק כשיעור, שהרי גם כאן כיון שדרך האש לגדול ולהתחבר לאש שבצד, הרי זה כמו שאינו ראוי מצד עצמו להשאר נר שאינו מדורה, ולכן לא יועיל שיהיה דעתו לכפות כלי. ורק אם מדליק במקום שיש רוח, שהנר מצד עצמו ראוי לדלוק כשיעור אלא שיש דבר חיצוני שהוא הרוח שיכבהו, בזה מספיק שכבר בשעת הדלקה יהיה דעתו לסגור הדלת והרוח לא תכבה.

בענין שהחיינו בחנוכה

המשנה ברורה (סי' תרעו' בשער הציון סק"ג) נסתפק במי שלא בירך שהחיינו על הדלקת נר חנוכה ונזכר בליל שמיני אחרי שכבו הנרות האם יכול לברך שהחיינו על עצם הזמן כמו בכל יו"ט, או שבחנוכה שהחיינו הוא רק על המצות הדלקה ולא על היום. ויעוי"ש שהביא מהמאירי בשבת שכתב שמי שאין לו שמן להדליק וגם לא יכול לראות נר חנוכה, יש אומרים שיברך שהחיינו.

ובספר שלמי תודה (חנוכה סי' כו) הקשה שהנה השו"ע סי' תרעו' ס"ק פסק שהרואה נר חנוכה מברך רק אם לא הדליקו עליו בביתו. והמגן אברהם (שם סק"ד) הוסיף שאם בא לביתו למחר לא יברך שהחיינו על הדלקתו, כיון שכבר יצא במה שהדליקו עליו וברכו עליו בביתו. וכן פסק המשנה ברורה שם סק"ז.

והנה דין זה יתכן רק אם שהחיינו הוא על מצות ההדלקה שאז אפשר לומר שכיון שביום הראשון הדליקו עליו בביתו עם ברכת שהחיינו, נמצא שכבר קיים מצות הדלקת נר חנוכה עם שהחיינו, ושוב אי"צ לברך שהחיינו על המצוה. אבל אם שהחיינו הוא על הזמן לא יתכן דין זה, שהרי על הזמן לא בירך, ומה שבני ביתו בירכו לא עולה לו.

ומעתה קשה על המשנ"ב שלפי מה שציידד שיש שהחיינו על הזמן איך פסק בפשיטות כהמגן אברהם.

ואולי אפשר לומר שבאמת יש ב' סיבות לחיוב שהחיינו, המצות הדלקה והזמן, אך מי שיצא יד"ח שהחיינו של הדלקה כבר לא חייב בשהחיינו של הזמן. וראיה לזה ממה שמברכים שהחיינו לפני השקיעה ביום הראשון של חנוכה כשחל בשבת, כשעור א"א לברך על הזמן, ואעפ"כ לא מברכים שוב על הזמן. ובהכרח שכיון שבירך על המצות הדלקה נפטר מלברך על הזמן, וכמוש"כ תו' בסוכה מו' א' לענין שהחיינו של סוכה שאם בירך לפני החג על העשיה של הסוכה שוב אי"צ לברך בסוכות על הזמן כיון שהמצות סוכה הוא בגלל החג. וכן הוא בענינינו.

קטעים אלו הם חלק מספרי אבני המקום העומד בעזה"ת לצאת לאור, כל הערה תתקבל בברכה גדולה

שאלה

ראובן השאיל כדור לשמעון כדי לשחק בו בתלמוד תורה, ולוי בעט בכדור והעיפו אל מחוץ לכתלי התלמוד תורה וסירב ללכת להביאו, ולבסוף כשכבר הלכו לחפשו לא נמצא, מי חייב לשלם את דמי הכדור, שמעון השואל או לוי הבועט?

תשובה

נראה שאת שמעון השואל אי אפשר לחייב, כיון שבשאלת הכדור לשחק בה אין בה הנאת שוה פרוטה ופסק השו"ע (חו"מ סימן שמו ס"י) שאל פרה לעשות בה פחות משה פרוטה, הרי זה ספק כיון שהיא אבעיא דלא איפשטא בגמרא, ואין מוציאין מידו, ולכן אף אם אין אחר לחייב על הכדור אין מוציאין מיד השואל.

לגבי לוי הבועט לכאורה היה נראה שהוא פטור, דפסק הרמ"א (חו"מ סימן שפו ס"ג) שהדוחף מטבע של חברו לים, והמים צלולים ורואים את המטבע, אע"פ שצריך לשכור צוללן שיוציאו, פטור הדוחף משום שהיא רק גרמא, ואע"פ שדעת השו"ע שחייב, מ"מ יכול לומר קים לי כהרמ"א.

אך נראה דאף להרמ"א הבועט חייב משני טעמים, א. דיתכן דלא אמרינן דהדוחף מטבע לחברו ואפשר לראותו שפטור, דוקא כשבשעת העמדה בדין אפשר לראותו, אבל אם בשעת העמדה בדין, אין רואהו, אף שבשעה שדוחפו היה יכול לראותו חייב לשלם לו מטבע אחר. ב. דכתב הש"ך (שם סק"ז) דאף למ"ד הדוחף מטבע של חברו פטור היינו דוקא כאשר דחפו ולא הרים את המטבע, אבל אם הרים את המטבע נתחייב משום גזלן, ושוב צריך להשיבו לידו והכא נמי כאשר בעט בכדור הרי הוא הרימו ושוב צריך להשיבו לכו"ע.

לסיכום: לוי הבועט חייב לשלם את הכדור, כיון בה שלא ברשות ושלא כדרך והוי מזיק.

תשובה לשאלה שנשאלה בשבוע שעבר

מעשה באחד שנתקע ונפל לתוך בור ביוב ונמצא בסכנת נפשות, האם מותר לו להתפלל ולומר פרק תהילים להצלתו או שאסור לו מכיון שיש במקום ריח רע?

תשובה

ביד אליהו (רגולער סימן יד) באסיר הנמצא בחדר לא נקי האם יוכל להתפלל ולקרות שם ק"ש ומצדד להתיר מכמה טעמים. א. אתי עשה דרבים – ק"ש, שכולם חייבים בו, ודחי עשה דיחיד, ד'והיה מחניך קדוש', ששייך רק למי שנמצא במקום מטונף. ב. 'והיה מחניך קדוש', אינו איסור לא תעשה, אלא מצות עשה, דלא אסרה תורה לקרות ק"ש במקום מטונף, כי אם צוותה להיות מחנה קדוש לקרות בו ק"ש בטהרה, ודומה למבואר בשו"ע (סימן יג ס"ג) לגבי מצות ציצית דבשבת מותר ללבוש בגד בעל ד' כנפות שאין בו ציצית מאחר ואין איסור ללבוש בגד בלי ציצית כי אם מצוה לקשור ציצית לבגדו. ובשבת כאשר הוא אנוס פטור מהמצוה, ומותר ללבוש את הבגד. הביאור הלכה (סימן עו ס"ח ד"ה צריך לחזור) אינו שולל לחלוטין את דעת היד אליהו, אלא כתב 'אם הוא במקום המטונף, אף שאי אפשר לו לצאת משם [כגון שהוא חבוש בית האסורין וכיוצא בזה] לכתחילה מוטב לו שלא יתפלל כלל, דעובר בזה על איסור דאורייתא, עכ"ל. משמע שרק לכתחילה מוטב לו שלא יתפלל (ויעוין שבת שבתון עמוד קיג – קיד) ובחשוקי חמד עמ"ס פסחים (דף יד ע"א).

והנה בענינו, יש כאן עשה של תפילה, ויתכן שאף הוא נחשב לעשה דרבים שדוחה את האיסור של מבואות המטונפים לפי היד אליהו. ובמיוחד אם מיירי בעשרת ימי תשובה או בשעת מלחמה, שהם עת צרה, ולכו"ע תפילה בעת צרה היא מדאורייתא. ואמנם המשנ"ב פוסק שלכתחילה עדיף שלא להתפלל, אך יתכן שדבריו אמורים בסתם אבל בענינו שהוא בצרה והתפילה תוכל לעזור לו לצאת מהצרה, אולי שרי, וצ"ע.